

FAABORG-MIDTFYN
KOMMUNE

2013 NATURSTRATEGI

FAABORG-MIDTFYN
KOMMUNE

NATURSTRATEGI 2013

Indhold

4	Naturen: En værdi og et grundlag for udvikling og vækst
5	Fokus og afgrænsning
8	Vision og indsatsområder
	Indsatsområder:
10	Sikre og udbygge værdifuld natur
12	Udbygge naturnetværk
14	Særlig indsats for arter
16	Naturen i og ved byerne
18	Viden og kortlægning
20	Oplevelsesområder
20	Referencer
21	Kort

Naturen: En værdi og et grundlag for udvikling og vækst

”Faaborg-Midtfyn Kommune har med det unikke øhav, den rige natur og den omfattende kulturarv noget ganske særligt at byde på.”

Sådan indledes kommunens udviklingsstrategi, og Det Sydøstfynske Øhav, de store skove og søer, de bakkede landskaber og de mange kulturhistoriske perler er måske kommunens største aktiver. De store naturværdier giver nogle særlige forpligtelser til at bevare og styrke naturen til glæde for os selv og kommende generationer. De giver også særlige muligheder for kommunens udvikling.

I strategien bygger flere indsatsområder da også på de særlige naturværdier. God adgang til natur- og friluftoplevelser er vigtig i konkurrencen om at fastholde og tiltrække nye borgere. Store grupper af turister søger de samme kvaliteter, og de er vigtige for at fremme sundhed og velvære. Gode, bynære naturområder betyder meget for byernes og landsbyernes attraktivitet. Naturindsatsen kan også bidrage til klimatilpasning og levere biomasse til grøn energi.

Kommunens erhvervs- og turismestrategi 2013-2018 peger på, at kommunen med afsæt i naturværdierne og kulturhistorien har potentialet til at blive Danmarks førende friluftdestination. Det fælleskommunale projekt Naturturisme I/S indgår som del af denne satsning bl.a. med projektet ”Et øhav i verdensklasse”.

SKAL VI VÆRE TROVÆRDIGE, så skal vi også på landkortet med vores indsats for at beskytte og udvikle naturværdierne. Vi skal være kendt for vores høje mål for naturbeskyttelse og styrkelse af naturgrundlaget og vores gode resultater med naturprojekter og naturpleje. Det skal en naturstrategi være med til at sikre.

Opgaven er stor, for samlet set går udviklingen den forkerte vej. Det er ikke lykkedes at standse nedgangen i biodiversitet i Danmark inden udgangen af 2010, så nu er målet flyttet til 2020. Kommunens egen undersøgelse viser, at ca. 80 procent af vores mest værdifulde lysåbne naturområder gror til og altså mangler pleje/drift. Der skal ske en stor indsats de kommende år, hvis udviklingen skal vendes.

VI STARTER IKKE FRA BUNDEN. Der er i de senere år gennemført en række gode naturprojekter i kommunen. Det tidligere Fyns Amt og staten har genslynget vigtige strækninger af Odense Å og gennemført projekter for særlige naturtyper og truede arter. I Svanninge Bjerge er Bikuben-fonden ved at skabe et spændende skovområde med græsningsenge og via en ny tilkøbt ejendom skabe spred-

ningskorridor mellem kommunens to største skovområder. Aage V. Jensens Fonde har sikret Snarup Mose og Sundbakkerne. Kommunen har i samarbejde med Fugleværnsfonden og Karen Kriger Fonden gennemført et stort EU-LIFE naturprojekt i Bøjden Nor og tre nye kommunale EU-LIFE projekter er netop sat i gang. Der gennemføres vådområdeprojekter ved Sallinge Å og Horne Mølleå. Et stort værdifuldt moseområde ved Håstrup vil takket være et godt samarbejde mellem aktive lokale lodsejere og kommunen fremover være sikret naturpleje i form af afgræsning - et projekt, der gennemføres med midler fra NaturErhverv og 15. Juni Fonden. Med bidrag fra mange sider og de gode partnerskaber har vi demonstreret, at vi kan løfte meget.

MEN HVIS VI SKAL GØRE EN MARKANT FORSKEL og for alvor være med til at løfte kommunen som et natur- og friluftsmekka, skal der ske en stor indsats i de kommende år. Vi skal turde tænke nyt og målrettet. Vi skal styrke de samarbejder, der allerede er i gang, og tænke nye modeller. Måske skal helt nye aktører på banen, kommunen kan ikke løfte opgaven alene.

Vores vision er, at Faaborg-Midtfyn Kommune er kendt for at rumme unikke naturkvaliteter, som vi i fællesskab tager hånd om, bruger, udvikler og formidler.

STRATEGIEN INDEHOLDER en række forslag til handlinger. I nogle vil kommunen have en central rolle, i andre vil parter som Naturstyrelsen, grupper af lodsejere, lokalråd, grønne foreninger, fonde mv. være bærende.

Nogle af forslagene er meget konkrete og kan umiddelbart gennemføres. Andre kræver afklaring og udvikling. Takten, hvori de gennemføres, vil afspejle kommunens økonomi, muligheder for ekstern finansiering og medspilleres bidrag.

VISIONEN KAN IKKE NÅS uden bred opbakning og bidrag fra lodsejere, lokalråd, skov- og jordbrugsforeninger, fonde, staten mv. Repræsentanter for interessenterne har derfor bidraget til naturstrategien dels gennem deres repræsentation i Det Grønne Råd i kommunen, dels som følgegruppe og deltagelse i en workshop.

Vi vil gerne takke alle for deres bidrag til strategien. Vi ser frem til et fortsat samarbejde. God læselyst!

Hans Jørgensen
borgmester

Grete Justesen
formand, Teknik og Miljøudvalget

Fokus og afgrænsning

De særlige naturværdier

Strategien har fokus på de naturtyper, der er særlige for kommunen, og som er med til at give en landskabelig identitet. Det vil sige de naturværdier, som kommunen er kendt for, og som borgerne forbinder sig med.

Det er i særlig grad Det Sydfynske Øhav og det sydfynske skov- og bakkeland. Begge dele er nationalt og internationalt set helt unikke. For Øhavet er det særligt de lavvandede havområder med ålegræsskove og stenrev. Det er øerne, de vidtstrakte strandenge, nor og skrænter. Skov- og bakkelandskabet strækker sig fra Damsbo via Håstrup, Svanninge og Egebjerg Bakker til Lundeborg med meget centrale dele beliggende i Faaborg-Midtfyn Kommune. Her er det særligt de store skovområder og de store søer, der gør sig gældende.

Af særlige klenodier med meget værdifuld natur kan desuden fremhæves overdrev, vandhuller med klokkefrøer og andre sjældne padder, artsrige moser og enge og rigkær samt næringsfattige højmoser.

Strategien har fokus på de arter og naturtyper, der naturligt findes på Fyn. Til disse hører også enge, overdrev og moser, der idag er afhængige af landbrugsmæssig drift i form af afgræsning eller slet, hvorfor de ofte benævnes "halvkultur". Der er dog stadig tale om naturtyper, der naturligt hører til i Danmark. De blev tidligere holdt lysåbne af vilde græsædere som urokse, bison og vildhest mv.

Samspil med andre projekter og planer

Naturturisme I/S og Havørred Fyn er tværkommunale natur- og turismeprojekter, der kombinerer en indsats for at forbedre adgang til naturen og formidling med at forbedre naturgrundlaget. Begge projekter har allerede haft stor betydning for mulighederne for at komme ud i naturen og været med til at skaffe til konkrete naturprojekter, f.eks. restaurering af flere vandløb.

Flere af naturstrategiens mål og handlinger kan genfindes i disse projekters strategi- og handleplaner og vil derfor i videst muligt omfang søges løst inden for disse projekter.

Naturstrategien skal også ses i sammenhæng med de statslige vand- og naturplaner, der fastlægger bindende mål og handlinger for vandløb, søer og øhavet samt Natura 2000 områderne. Inden for disse vil naturstrategien kun medtage indsatser, der pt. ikke dækkes af disse planer, for eksempel vandløbenes fysiske forhold.

Friluftstrategi og gode projekter

Kommunen vedtog i 2008 en friluftstrategi, der har været med til at løfte flere gode projekter. Kommunen blev på den baggrund kåret til Årets Friluftskommune i 2011. Siden har bestyrelsen for Naturturisme I/S i 2012 vedtaget en friluftstrategi for Øhavet med fokus på maritime oplevelser. Kommunen planlægger at revidere sin friluftstrategi i 2014, og derfor berøres friluftsliv og adgang til naturen ikke som selvstændigt emne i denne strategi.

Kortlagte naturværdier

Naturstrategien bygger på den eksisterende viden om naturværdier i kommunen. De er sammenstillet i kortene side 21-22. Grundlaget er en naturkvalitetsplan for de lysåbne naturområder (strandenge, enge, moser, overdrev, heder) og et naturnetværk i form af særlige biologiske interesseområder. Begge udpegninger indgår i kommuneplanen.

Naturkvalitetsplanen i kommuneplanen bygger på registreringer for de enkelte områder og et system til prioritering ud fra strukturer og arter, der indikerer særlig høj naturværdi. Det er hovedsagelig ældre data overtaget fra det tidlige Fyns Amt. Kommunen har dog genregistreret de højst målsatte områder i 2010 (A-målsatte).

Der er i kommuneplanen også udpeget **et naturnetværk af særlige biologiske interesseområder** med udgangspunkt i

de største sammenhængende natur- og skovområder og spredningskorridorer mellem dem. Inden for dette naturnetværk findes de mest værdifulde naturområder, største potentialer for ny natur og forbedringer af spredningsmuligheder for dyr og planter. Kommunens vandløb og ådale udgør ofte kernen i spredningskorridorerne.

Desuden er kortlægning af en række andre særlige naturtyper og arter inddraget. De enkelte rapporter er angivet i referencelisten side 20. Det drejer sig om kortlægning og værdisætning af særlige områder for padder, sommerfugle, fugle samt den sjældne hasselmus. Der er primært fokus på dyregrupper, der har været/er sjældne eller i tilbagegang og dyregrupper, hvor en særlig stor del af den nationale bestand findes i området - for eksempel hasselmus og en række fuglearter.

NATUR AF NATIONAL BETYDNING

Kommunens natur har national betydning. Det Sydfynske Øhav med bakke- og skovlandet blev i 2001 udvalgt af det bredt anerkendte Vilhjelmudvalg som ét af seks nationale naturområder. Området blev udvalgt på grund af dets store naturværdier, men der blev også lagt vægt på, at det er af stor værdi for friluftslivet.

Kommunen rummer helt eller delvist ni internationale naturbeskyttelsesområder, de så kaldte Natura 2000 områder.

BIODIVERSITET

er en betegnelse for mangfoldigheden i alt levende. Det vil sige i antallet af arter, levesteder og de processer, der forløber i en stadig vekselvirkning mellem arter og deres omgivelser. En status for udviklingen fra 2010 konkluderer, at der i vandløb og søer er indikationer på, at tabet af biodiversitet er standset. Men i naturen på land og i havet ser det ud til, at biodiversiteten fortsat går tilbage.

Se status for biodiversitet i Danmark:

<http://naturogmiljoe.dmu.dk/naturbiodiversitet/>

Naturværdier i den sydlige del af kommunen er desuden opsummeret i naturrapporten i forbindelse med forundersøgelsen til Nationalpark Det Sydfynske Øhav.

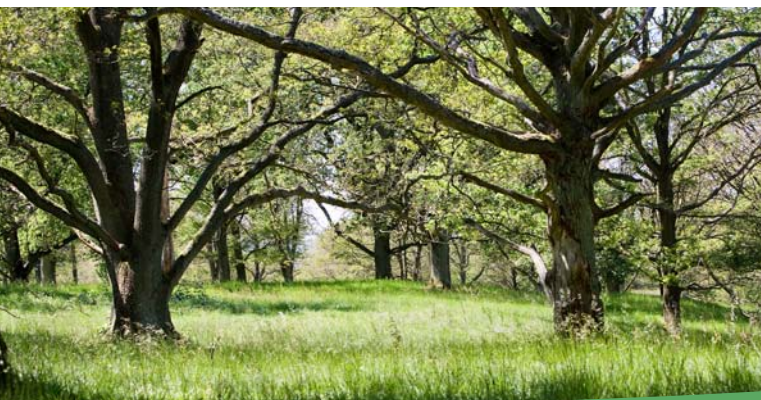
Udfordringer for indsatsen

Naturforvaltning har været på dagsordenen i Danmark i mere end 30 år. Meget er lykkedes, men vi har ikke formået at standse nedgangen i biodiversitet og naturkvalitet. Vi skal finde bedre og mere varige løsninger. I de senere år er der samlet megen viden om, hvordan man får mest mulig natur for pengene. Denne viden skal bringes i spil i prioritering af indsatsen og gøres konkret i de enkelte projekter.

Den nuværende naturforvaltning baserer sig i høj grad på en række fastlagte principper og institutionelle opbygninger. Eksempelvis er forvaltning og administration af

skove og de lysåbne naturområder som enge og moser meget adskilt. Skove er omfattet af skovloven og forvaltes af Naturstyrelsen, mens den lysåbne natur er omfattet af Naturbeskyttelsesloven og administreres af kommunerne. NaturErhverv administrerer tilskudsordninger til naturprojekter. Der er brug for at tænke mere på tværs og få tingene til at spille sammen. Både i forhold til samspil mellem skov og lysåben natur og mellem institutioner.

Natura 2000 planerne tager hånd om de internationale naturbeskyttelsesområder, men der er megen værdifuld natur uden for disse områder, så Natura 2000 planerne gør det ikke alene. I Faaborg-Midtfyn kommune ligger således mere end halvdelen af den højst målsatte natur (A-målsat) uden for Natura 2000 områderne. Der skal også sikres sammenhæng og spredningsmuligheder for dyr og planter mellem Natura 2000 områderne.

MEST NATUR FOR PENGENE

Anbefalinger til prioritering af naturforvaltningen for at få mest natur/biodiversitet for indsatsen

Følg brandmandens lov:

- Bevar den endnu uskadede og værdifulde natur.
- Reducer negative påvirkninger (tilgroning, dræning, tilførsel med næringsstoffer).
- Genopret og udvid delvist ødelagte områder.

Skaf viden om, hvor naturværdierne er:

- Kortlæg og vurder tilstanden af naturområder.

Giv naturen plads. Skab store sammenhængende områder med variation og dynamik fordi de:

- rummer flere arter
- er mindre sårbare over for naturlige svingninger i bestande
- er mere omkostningseffektive at drive/pleje

Prioriterer projekter, hvor de biologiske processer genoprettes, så der primært bliver tale om engangsindgreb.

Kilde: Faglig rapport fra DMU, nr. 727, Rasmus Ejrnæs m.fl. 2009

OPGØRELSE

over de højst målsatte naturområder i kommunen

	A-målsat	B-målsat	I alt
I Natura 2000 områder	320 ha	160 ha	480 ha
Uden for Natura 2000 områder	780 ha	795 ha	1575 ha
I alt	1100 ha	955 ha	2055 ha

Vision og indsatsområder

Kommunen rummer både på nationalt og internationalt niveau unikke naturkvaliteter. Det giver særlige muligheder men også særlige forpligtelser. Skal vi leve op til dette ansvar, og skal visionen om at blive Danmarks førende friluftdestination og et grønt attraktivt bosætningsområde realiseres på et troværdigt grundlag, må vi også blive kendt for at have naturforvaltning i topklasse. Det fører frem til vores vision og en række indsatsområder.

VISION

Faaborg-Midtfyn Kommune er kendt for at rumme unikke naturkvaliteter, som vi i fællesskab tager hånd om, bruger, udvikler og formidler.

Med andre ord: Vi vil give naturen et løft, og vi vil vende nedgang i biodiversitet til fremgang. Vi sætter større fokus på at bevare, udvikle og give nem adgang til naturen, så borgere og gæster får endnu større glæde af kommunens helt særlige naturværdier.

5 INDSATSOMRÅDER

- Sikre og udbygge værdifulde naturområder
- Udbygge naturnetværk
- Særlig indsats for arter
- Natur i og ved byerne
- Viden og formidling

Strategien er delt op på disse fem indsatsområder. Mange målsætninger og handlinger bidrager til flere indsatsområder og kunne være placeret anderledes, end de er. Flere af forslagene er prioriteret, fordi de bidrager bredt. Der er også fokus på at tænke på tværs og i helheder.

SÅDAN GØR VI

Visionen kan ikke nås uden bred opbakning i befolkningen, fra erhverv, foreninger og institutioner mv. Mange af de handlinger, der foreslås, kræver da også, at mange er villige til at yde en arbejdsmæssig indsats, lægge jord til eller bidrage med midler.

Vi har allerede en række gode eksempler på konstruktivt samarbejde. Projekt naturafgræsning i Skånemosen (partnerskab), etablering af Riderute Sydfyn og de tværkommunale samarbejder i Naturturisme I/S og EU-LIFE70 projekterne¹.

Samarbejde hen over kommunegrænser giver mening, fordi naturen ikke kender til grænser, men også fordi erfaringerne viser, at det kan være med til at løfte projekter og hente flere eksterne midler. Med afsæt i naturstrategien vil vi gerne i dialog med de øvrige fynske kommuner om en fælles overordnet planlægning og naturstrategi til gavn for fynsk natur, friluftsliv og turisme, og om nødvendig tilpasse vores naturstrategi til fælles mål og handlinger.

Samarbejdet med og mellem lodsejere er særlig vigtigt, da de fleste naturområder ligger på privatejet jord. Enighed om principper for samarbejde kan være med til at fremme realiseringen af visionen og målene.

¹ Samarbejde om en samlet ansøgning til EU-Life programmet om støtte til projekter i Natura 2000 område. Faaborg-Midtfyn kommune er tovholder. Se www.LIFE70.dk

PRINCIPPER FOR SAMARBEJDE

Hovedparten af naturen ligger på privatejede arealer, og et konstruktivt samarbejde om konkrete løsninger er nødvendigt. De bærende principper er inddragelse af lodsejere, frivillighed og fuld kompensation.

VI VIL

- have øje for partnerskabsprojekter med grupper af lodsejere, lokalråd, foreninger og staten - hvor kommunen fungerer som katalysator, sekretær mv.
- have fokus på aktivt medborgerskab.
- samarbejde med staten og fonde om at styrke deres engagement i kommunen.
- fremme brugen af de internationale og nationale støtteordninger til naturpleje mest muligt - dvs. EU-LIFE og ordninger under NaturErhverv, Grøn Vækst mv.
- arbejde for, at "naturpleje" kan udvikles til en driftsgren inden for jordbruget - dvs. afgræsning af større naturområder gerne i form af helårsgræsning.
- indgå i naturpolitisk samarbejde mellem kommunerne omkring Det Sydfynske Øhav og øvrige fynske kommuner.
- tilstræbe størst muligt samspil og synergi med Naturturisme I/S og Havørred Fyn.

Sikre og udbygge værdifuld natur

Mange strandenge, moser og overdrev er ved at gro til. Robuste dyr, som græsser året rundt, kan være en løsning

For at få mest mulig effekt af indsatsen skal vi prioritere de største og mest uskadede naturområder først og de steder, hvor naturværdierne stadig findes, men hvor der er behov for en indsats for også fremover at sikre gode biologiske forhold.

For de lysåbne naturområder som strandenge, moser og overdrev drejer det sig primært om naturkvalitetsplanens A- og B-målsatte områder. Hovedparten af de værdifulde områder samler sig i 8-10 større moseområder og tilsvarende antal større strandenge. Desuden ligger der et bånd af værdifulde overdrev i bakkelandet fra Håstrup til Svanninge Bakker og langs kysten og på øerne. Se kort side 21.

Skove er særlig vigtige for biodiversiteten - især skove med gamle løvtræer og meget dødt ved samt vekslende fugtigbundsforhold. Der findes kun et par mindre skovområder med urørt skov/naturskov i kommunen. Kendskabet til naturværdierne i skovområder begrænser sig stort set til Natura 2000 områder. Flere skovejere har i forbindelse med certificering fået kortlagt naturværdier, men samlet set er der et stort behov for mere viden om værdierne. Stævningskov er en særlig naturtype for Sydlyn med stor biodiversitet og derfor en særlig indsats værd.

I Øhavet udgør vores nor særlige naturværdier, f.eks. Bøjden Nor og Noret ved Dyreborg.

Tilgroning og ophør af drift

For de lysåbne naturtyper er tilgroning den største

trussel. Seneste opgørelse fra 2010 viser, at to tredjedele af vores A-målsatte områder er under tilgroning på grund af manglende græsning eller slet. På samme vis er driften af stævningskove stort set ophørt.

Helårsgræsning og naturgræsning

Erfaringerne viser, at der er god efterspørgsel på samlede naturarealer på over 10-15 hektar til naturgræsning, mens græsning ofte opgives på mindre arealer. Helårsgræsning med robuste, tilpassede dyr giver mest biodiversitet, men almindelig naturgræsning er også værdifuld. Det drejer sig om at skabe store sammenhængende græsningsområder, hvilket bl.a. kan være en udfordring i moserne, fordi de traditionelt har mange ejere. Det drejer sig om at finde de rigtige dyr, der er tilpasset naturgræsning og kan være ude hele året. Og det drejer sig om at finde de rigtige økonomiske modeller, der tillader mindre vægt på produktionen af kød. En mulighed kan være "låne kreaturer".

På mindre arealer kan slåning af vegetationen i form af slet være en mulighed, evt. til brug i biogasanlæg.

Naturværdi i skov

En stor del af skovene er traditionelt driftsskov. Flere ejere af de større skove har inden for de senere år ladet deres skove certificere², hvilket bl.a. stiller krav om naturnær skovdrift, udlægning af mindst 5 procent urørt skov, en vis andel af dødt ved samt tiltag for friluftsliv mv. Her er altså en positiv udvikling i gang. Vi har dog kun nogle enkelte mindre områder med egentlig naturskov.

Natur- og Landbrugskommissionen anbefaler, at vi skal have mere natur i skovene, have bedre støtteordninger og have større sammenhængende natur og skovområde med naturligt samspil mellem skov og åbne naturtyper. Med de, også nationalt set, store sammenhængende skovområder, vi er beriget med i kommunen, så er det en oplagt opgave at udvikle et større kerneområde i området med naturskov/urørt skov i samarbejde med skovejerne. Dette vil for alvor kunne være med til at løfte indsatsen for biodiversitet. Samtidig kunne det være en særlig oplevelse at give publikum.

Rigtig store naturområder

Natur- og Landbrugskommissionen peger også på behovet for at skabe flere store sammenhængende naturområder, hvor naturen har plads til at følge sin egen dynamik. Det har man gode erfaringer med flere steder i udlandet, bl.a. i Holland. Sådanne områder kan rumme flere arter per arealenhed, de vil være mindre sårbare for lokal uddøen af små bestande af dyr og planter og dermed være mere robuste. Omkostningerne til hensigtsmæssig drift er også lavere ved større, sammenhængende arealer. Samtidig har områderne en størrelse, så de i sig selv kan tiltrække besøgende og turister.

Svanninge Bjerger/Bakker er godt på vej til at blive sådan et område i bakkelandet, ligesom græsningsprojekterne ved Arreskov Sø som del af EU-Life peger frem mod noget større. Vi har dog ikke et større område med tilknytning direkte til Øhavet. Det kunne etableres med afsæt i Knold eller en af øerne, hvor jorden udlægges til græsningsområde med vekslende eng, overdrev og skov/krat. En sydfynsk Livø, der vil kunne tiltrække et større antal besøgende, der kan skabe nye job i forbindelse med overnatning, aktiviteter mv.

² Se www.PEFC.dk og www.FSC.dk for flere oplysninger om certificering af skov.

TRUSLER FRA TILGRONING

Status i 2010 for A-natur i Faaborg Midtfyn Kommune

- 84% af lysåbne naturtyper med træopvækst
- 14% med mere end 50 % kronedække
- 43% ingen drift/pleje
- 35% af områderne har græsning på mere end tre fjerdedele af arealet

MÅLSÆTNINGER

VI VIL

- bringe naturplejen i top med fornuftige økonomiske forretningsmodeller.
- tilvejebringe et større skov- og naturområde - kerneområde med naturskov og naturligt samspil mellem skov og åbne naturtyper.
- skabe et samlet stort kystnatur-besøgssted: Knold eller en af øerne.

HANDLINGER

VI VIL

- genindføre græsning/pleje og gode biologiske forhold på de større, sammenhængende A/B-målsatte naturområder i partnerskab med lodsejere. I første omgang i 8-10 områder, jf. kort side 21.
- fremme naturpleje som driftsgren. I første omgang laves netværk/temadage for landmænd, der er interesseret i naturpleje som driftsgren (samarbejde med landbrugsorganisationer og de andre fynske kommuner).
- udarbejde en model for helårsgræsning - evt. med model "lånedyr".
- I forbindelse med projekt skovenge
  - kortlægge skovenge og sikre dem som græsning/slet sammen med interesserede skovejere.
  - gennindføre driften af stævningssskove evt. koblet til klimavenlig flisproduktion. I første omgang søges de naturmæssigt vigtigste identificeret, og det økonomiske grundlag for flisproduktion afklares.
  - afsøge interessen/muligheden for etablering af større kerneområde med natur-skov/urørt skov i samarbejde med skovejere, staten og eventuelt fonde.

Udbygge netværk

Et netværk af små og store naturområder skal sikre dyr og planters udbredelse og overlevelse

Dyr og planter skal kunne spredes mellem naturområderne. Det er vigtigt for at bevare den genetiske variation og forhindre, at enkeltbestande i et område uddør. Der er derfor behov for et naturnetværk, der binder områderne sammen. Et netværk, der kan sikres ved kombination af sammenhængende natur, områder med større tæthed af mindre naturområder, der kan fungere som trædesten, levende hegn, vandløb med ådale osv. Et netværk, der også vil skabe vigtige levesteder for de dyr og planter, der i øvrigt er knyttet til landbrugslandet som hare, vibe og sanglærke.

Særlige områder som naturnetværk

I kommuneplanen er udpeget særlige biologiske interesseområder, der udgør et naturnetværk. Det omfatter naturområder, som man med stort udbytte kan udvide, binde sammen med ny natur eller iværksætte andre tiltag, som kan øge spredningsmuligheder.

De større vandløb med ådale indgår som kerneelementer i netværket. Ud over Odense Å med tilløb er der store naturverdier i forbindelse med Vindinge Å med bl.a. Freltofte Mose og Hudevad Kær. Det samme gælder Vittinge Å.

I kommuneplanen er der desuden udlagt positive skovrejsningsområder, hvor der er forhøjet statsligt tilskud til privat skovrejsning. Særlig den nordlige del af kommunen er fattig på skov.

Der er primært erfaringer med naturgenopretning på

land, men i de senere år har der også været fokus på maritime områder, for eksempel i form af at genskabe stenrev som erstatning for dem, der er fjernet ved stenfiskning. Revne har stor betydning for en lang række alger og fiskearter og stor rekreativ betydning for sportsdykkere.

Vandløbs- og ådalsprojekter

Naturnetværket er i de seneste årtier primært blevet styrket ved vandløbs- og vådområdeprojekter som projekterne ved Odense Å og Silke Å samt Nakkebølle-inddæmningen. Der er også lavet flere gode projekter i regi af Havørred Fyn, hvor blandt andet vandløbenes fysiske forhold er forbedret.

Man kan tænke sig en større naturmæssig betydning, hvis der bliver bedre muligheder for at arbejde med mere flersidige ådalsprojekter, der kan give synergi mellem indsatser i vandplan, klimaindsats og indsats for at udvide og sammenkæde moser og overdrev. For at sikre afgræsning af ådalene er det nødvendigt, at dyrene har adgang til højere og mere tørre jorde på ådalsskrænterne. Der er stadig stort potentiale for vandløbs- og vådområdeprojekter i kommunen. Ådalsprojekter kan være et værktøj til at modvirke oversvømmelser i byer eller andre uønskede steder, og dermed udgøre en del af en klimastrategi.

Perler på en snor: Sommerfuglestien

De mange mindre overdrev (græsland) på de stejle bakker i skovlandet og langs kysten er en særlig karakteristisk naturtype og rummer stor værdi for biodiver-

siteten. Det er lysåbne græsningsområder, der ofte er meget artsrige og rummer et stort antal forskellige planter og insekter. Her kan man bl.a. møde mange dagsommerfugle, både de almindelige og de sjældne arter.

Men overdrevene er meget små og derfor sårbare overfor påvirkning af næringsstoffer fra naboarealer og ophør af græsning. Skal værdierne sikres, skal de største og bedste overdrev udvides og sikres sammenhæng ved diger og levende hegn, så de kommer til at ligge som perler på en snor. Med deres placering på bakketoppe/sydskrænter har overdrevene potentielt en stor rekreativ værdi med flotte udsigter, mange blomsterplanter og dagsommerfugle.

Man kan forestille sig en sommerfuglesti gennem bakkelandet, der leder den besøgende mellem en række større overdrevsområder. Særligt området fra Jordløse i Assens Kommune til Håstrup og videre østover rummer en stor tæthed af værdifulde overdrev.

Diger og levende hegn

Kommunen og Sydfyn er kendt for sin hegnskultur - levende hegn af syren, tjørn, hyld mv., der giver læ til markerne, men som også er meget vigtige spredningskorridorer for mange vilde dyr og planter. Nye forvaltningsplaner for hare og agerhøns peger på velplejede levende hegn som værdifulde levesteder i det åbne land. Hegnene er også en væsentlig landskabelig karakter og med til at gøre Sydfyn og kommunen til noget særligt. De er en egns karakter.

Driften af de levende hegn har stor betydning for deres værdi som spredningskorridorer og levesteder. Samtidig åbner efterspørgslen på biobrændsel mulighed for, at der igen kan komme økonomi i at pleje hegnene. Naturstyrelsen Fyn har netop været tovholder på et BioKorridor projekt med fokus på pleje af hegn mv. til glæde for bl.a. hasselmus. Det viser, at der er et stort potentiale i at fremme en levende hegnskultur i kommunen til glæde for både egns karakteren, naturnetværket og vildtet i det åbne landbrugsland.

MÅLSÆTNINGER

VI VIL

- knytte de større naturområder sammen i "naturbånd", der fungerer som spredningskorridorer, i udvalgte tilfælde også som rekreative korridorer.
- sikre og udbygge naturlige ådale og vandløb.
- sikre en levende hegnskultur (syrenhegn og stendiger) til gavn for dyr og planter i landbrugslandet samt som "egns karakter".
- genetablere stenrev i Øhavet.

HANDLINGER

VI VIL

- sikre og udvide overdrevslandskabet i bæltet fra Sundbakkerne og Egebjerg Bakker via Svanninge Bjerge og Bakker, Håstrup Bakker og videre til Jordløse Bakker.
- videreføre arbejdet med at genoprette vandløb.
Kommende projekter: Sallinge Å, Horne Mølle Å og strækninger af Odense Å.
- lave ådalsprojekter, hvor der skabes sammenhæng mellem vandløbsvedligeholdelsen (vandplan), de vandløbsnære arealer (moser, enge mv.) og klimatilpasning til et samlet naturprojekt (Freltofte Mose, Vindinge Å mv.).
- lave en samlet plan for forbedringer af vandløbenes fysiske forhold - beplantning langs vandløb og udlægning af gydegrus.
- etablere et kystnært stenrev i Øhavet - i første omgang ét ud for Klinten med dykkersti mv.
- lave forsøg med hegnslav, f.eks. med udgangspunkt i lokalråd, hvor lodsejere sammen planlægger og gennemfører pleje af hegn så optimalt som muligt i forhold til naturinteresser, og som får en skala, der gør det økonomisk rentabelt f. eks. ved at levere flis til flisproduktion.

Særlig indsats for arter

Hasselmusen og sjældne frøer og tudser er blandt de arter, som kræver særlig opmærksomhed på Sydfyn. En række projekter skal sikre deres overlevelse

Forbedrer vi de biologiske forhold på for eksempel en strandeng, forbedrer vi også forholdene for de særlige planter og dyr, der er tilknyttet denne særlige naturtype. På den måde går arealforvaltning og artsforvaltning ofte hånd i hånd. En række dyr og planter kræver dog særlig opmærksomhed. Enten fordi de er særligt sårbare og sjældne, eller fordi de skifter mellem forskellige naturtyper, så indsatsen skal koordineres på tværs af naturtyper.

Mange af de særligt sårbare og sjældne danske arter er beskyttede på den ene eller anden måde. Det gælder især arter opført på den danske rødliste, der omfatter truede og sjældne arter og arter beskyttet af fuglebeskyttelsesdirektivet eller habitatdirektivet. De sidste kaldes også bilag IV arter. For disse arter er vi forpligtiget til at gøre en særlig indsats.

BILAG IV ARTER I FAABORG-MIDTFYN

- Flere arter af flagermus
- Hasselmus
- Markfirben
- Marsvin
- Stor vandsalamander
- Klokkefrø, spidssnudet frø, springfrø
- Strandtudse, grønbroget tudse
- Snæblen (laksefisk)
- Tykskallet malermusling

Særligt for Sydfyn

I kommunen har vi en række arter, hvoraf en betragtelig del af hele den danske bestand findes i det sydfynske område, og hvor vores samlede indsats derfor er

helt afgørende for arternes udvikling og overlevelse i Danmark. Det gælder for eksempel hasselmus, klokkefrø og strandtudse. Desuden har vi et par bestande af det meget truede sorte egern, der regnes for det oprindelige danske egern.

Hasselmus er Danmarks eneste syvsover. Der findes en relativ stabil bestand på Sydfyn, hvor der i nogle år har været gjort en målrettet indsats for at forbedre dens levevilkår. Naturstyrelsen Fyn har bl.a. arbejdet med pleje af hegn og skovforyngelse. Det er helt oplagt at videreføre dette projekt i en eller anden form. Også fordi indsatsen for hasselmus vil gavne en lang række andre arter i det åbne land som padder, harer, agerhøns og flagermus.

På samme måde har der igennem et par årtier været gjort en særlig indsats for **klokkefrø, standtudse og grønbroget tudse**. Den negative udvikling med fallende bestande synes nu at være standset, men bestandene er ikke store nok til, at de kan siges at være sikrede. Indsatsen for padderne består primært i at sikre rene vandhuller med tilstødende vedvarende græsningsarealer, stenbunker samt gode spredningsmuligheder. En indsats, der også gavner en lang række andre dyr og planter.

Det sydfynske område er også et **vigtigt fugleområde**, både som rasteplass for store flokke af trækfugle og som yngleplads for en række kystfugle. De store skove og søer rummer desuden flere sjældne rovfugle som havørn og rød glente. Den seneste opgørelse over

udviklingen i kystfugle i Øhavet (2009) viser rimelig stabile bestande for andefugle, mens det går den forkerte vej for mange vadefugle, der er knyttet til norene og de åbne strande. Der kan være behov for visse steder at se på plejen af strandenge, forekomst af rovdyr og forstyrrelser og medtænke hensyn til konkrete fugleinteresser i den rekreative brug af området.

Bakkelandet samt de store grusgravsområder ved Tarup-Davinde er desuden meget vigtige lokaliteter for **insekter, herunder dagsommerfugle**. I Svanninge Bakker findes f.eks. hele 15 arter af rødlistede dagsommerfugle, og stedet er en af landets vigtigste insektlokaliteter. Rundt i kommunen findes andre nationalt set meget vigtige sommerfugle-lokaliteter. En indsats på de kendte lokaliteter, overdrevene og skovengene vil kunne gøre Sydfyn til sommerfuglenes land.

Havørred Fyn har til formål at opbygge en naturlig bestand af **havørreder** i det fynske område koblet sammen med udvikling og markedsføring af lystfiskerturisme. Der laves løbende projekter, der forbedrer forholdene i vandløbene. De er også til gavn for en lang række andre dyr og planter tilknyttet vandløbene. Efter Natura 2000 planerne kan det komme på tale at lave en særlig indsats for laksefisken snæbel samt den særlige musling tykskallet malermusling - indsatser, der også vil gavne vandløbene generelt.

Kæmpe-bjørneklo er en negativ art

Kæmpe-bjørneklo er en indført art, der særligt findes langs vandløb og i moser, hvor den kan danne dominerende bestande, der fortrænger alle andre plantearter. Samtidig er plantesaften giftig og kan give brandsårslignende sår/svidninger. Den er derfor også rent rekreativt til stor gene. Kommunen er i færd med at vedtage en indsatsplan, der opstiller fælles retningslinjer for bekæmpelse. Planen forpligter alle til at bekæmpe planten på deres jord. Det vil i de kommende år kræve en indsats med dialog, opfølgning og inddragelse af lodsejere i en fælles indsats for at bekæmpe planten.

Sideløbende sker der en lang række ting med artsforvaltning i kommunen. Vi har en fin bestand af dådyr, der forvaltes i Sydvestfynsk Hjortelav, hvis formål er at sikre en bæredygtig udvikling for dåvildt. Desuden laver Naturstyrelsen en række vildtforvaltningsplaner i tæt samarbejde med bl.a. Danmarks Jægerforbund. Senest er udgivet forvaltningsplaner for hare og agerhøns. Her er altså meget godt i gang.

MÅLSÆTNINGER

VI VII

- fremme en forvaltning, der afstemmer de forskellige dyre- og plantegrupperes behov.
- sikre levedygtige bestande af de truede arter og spredningskorridorer.
- særligt for vadefugle og rovfugle vurdere balancen mellem friluftsbredning og beskyttelse på et faktisk grundlag.
- bidrage til bekæmpelse af invasive arter - særlig kæmpebjørneklo og hyben.

HANDLINGER

VI VII

- yde en særlig indsats for pleje på vigtige insektlokaliteter.
- forbedre leveforhold/spredningsmuligheder for padder på eksisterende levesteder - særligt etablere korridor langs kysten.
- bidrage til at sprede erfaringer i kommunen fra Naturstyrelsen projekt "Fyns Bio-korridorer" for hasselmus og flagermus.
- støtte projekt "Vildtbiotoppleje og naturpleje i et hug".
- opretholde de eksisterende fuglereservater og henstillingsområder - vurdere behov for enkelte nye.
- lave indsatsplan til bekæmpelse af kæmpebjørneklo med opfølgning i de kommende år.
- udvikle projekt redekasser (fugle, hasselmus, egern, flagermus) og støtte projekt tykskallet malermusling - evt. i samarbejde med Havørred Fyn.
- støtte Havørred Fyn og dets initiativer.

Natur i og ved byerne

Tilflyttere lægger stor vægt på at have natur lige i nærheden. Nye skove og små naturområder tæt på byerne vil glæde både nuværende og kommende beboere

Vi prioriterer natur og grønne områder, når vi skal finde et sted at bo. Undersøgelser på Sydfyn viser, at nærhed til natur er af afgørende betydning for 50 procent af tilflytterne og dermed det vigtigste parameter. Tilsvarende resultat nåede Region Syddanmarks Byanalyse fra 2009. Samtidig er nærhed til natur og grønne områder af stor betydning for vores daglige motion og velfærd.

Ifølge Regionens byanalyse mangler især Ringe større bynære skovområder og adgang til vandløb mv. Her vil det statslige skovrejsningsprojekt ved Ringe Vest, de bynære dele af det kommende vådområde ved Sallinge Å samt forskellige stiprojekter bringe byen et afgørende skridt i den rigtige retning. Der skal fortsættes ad den vej, og samtidig skal byen have fokus på adgang til den omgivende natur. En del forslag er indarbejdet i Masterplan for Ringe.

I regionens analyse ligger Faaborg rigtig godt med nærhed til kyst og Sundet og skovområderne i Svanninge Bakker/Bjerge, men byen kan arbejde på at sikre mere generel natur og bedre adgang til omgivelserne.

En tilsvarende analyse fra tidligere Fyns Amt viser, at Brobyværk, V. Hæsing, Årslev, Sdr. Nærrå, Gislev og Ryslinge samt Allested-Vejle vil blive langt mere attraktive med mere bynær skov/natur.

For den nordlige del af kommunen har den fortsatte udbygning af Tarup-Davinde til natur- og fritidsformål stor betydning.

Byernes grønne områder har i de senere år været meget i fokus i forhold til deres muligheder for at bidrage til biodiversiteten, men de grønne områder i kommunens byer i form af parker, idrætspladser, gadekær, vejkanter, træbeplantning mv. udgør arealmæssigt en meget lille del af kommunens samlede natur og grønne områder. Det kan dog være en umiddelbar gevinst, der er værd at tage med. Dels fordi kommunen jo driver arealerne selv, dels fordi det netop er her, mange mennesker bor. De har derfor en særlig mulighed for at bidrage til formidling og dialog omkring tiltag for at fremme biodiversitet.

En ny rapport om byernes biodiversitet peger på en række tiltag, der kan være relevant for kommunen. Samtidig viser undersøgelser, at folk generelt efterspørger mere robuste naturnære parkområder.

Der er lavet masterplaner for kommunens større byer: Faaborg, Ringe og Årslev/Sdr. Nærrå. Planerne arbejder med at inddrage det grønne og vandet i byplanlægningen. Tilsvarende er der lavet grønne helhedsplaner for Kværndrup, Ryslinge og Nr. Broby i arbejdet med at gøre landsbyerne mere attraktive.

HVORDAN FREMME BIODIVERSITET I BYER?

• Naturnær drift af grønne områder, bl.a. med differentieret græsslåning, artsvalg mv.

• Opsamling af langt græs ved slåning og brug til biogas eller andet.

• Opsamling af regnvand og udformning af forsinkelsesbassiner som lokale naturområder/landskaber.

Kilde: Habitats, 2013. Biodiversitet i Byer

MÅLSÆTNINGER

VI VIL

- fremme anlæg af bynær offentlig skov.
- skabe god sammenhæng mellem by og land med natur og rekreativ adgang.
- indføre naturnær drift af byens grønne områder.
- tilstæbe, at vandet bliver i byen - klimatilpasning og små våde biotoper.
- etablere flere bynære robuste naturområder med klatretræer, buske, vand osv. Steder, hvor der må leges, bygges huler osv.

HANDLINGER

VI VIL

- fastholde skovrejsningsaftalen med Naturstyrelsen og forsøge at udbygge den til andre områder end Ringe vest.
- planlægge for grønne skovkiler ind i byerne.
- plante træer/skov på tidligere/ubrugte idrætsanlæg og andre relevante kommunale arealer.

I forbindelse med projekt omstilling til naturnær drift af offentlige arealer:

- lave plan for omlægning med prioritering af velegnede områder (naturgræs, valg af hjemmehørende arter mv.).
- indarbejde våde småbiotoper i byplanlægningen. De skal tilbageholde regnvand og modvirke oversvømmelser uønskede steder. De sikres som naturlige biotoper (eks. åbne Sundrenden i Faaborg, projekt med vand i Årslev).
- skabe sammenhæng Faaborg-Tornehaverne-Svanninge Bakker (som Ringe vest).
- etablere robuste grønne områder, der inviterer til leg og aktiviteter.

Viden og kortlægning

Hvordan har naturen det, og hvor ligger de værdifulde områder? Viden er en forudsætning for at beskytte og benytte naturen, og borgerne kan hjælpe

En omkostningseffektiv naturforvaltning med en klar prioritering forudsætter, at man i rimeligt omfang ved, hvor naturværdierne er og kender deres tilstand. Vi skal have en tilstrækkelig opdateret kortlægning og overvågning af indsatsen. Samtidig forudsætter en bred interesse og deltagelse i naturpleje, at denne viden er bredt ud og gjort tilgængelig. Naturkortlægning og formidling skal hænge sammen. Endelig er en god naturformidling vigtigt for at nå udviklingsstrategiens og friluftsstrategiens mål om at bidrage til bosætning, turisme og grøn vækst.

Vi har i kommunen et relativt godt kendskab til naturværdierne, primært fordi det tidligere Fyns Amt fik dem kortlagt og udgav en række rapporter. Meget af materialet er dog af ældre dato, så der er en udfordring at få en opdateret viden. Der er desuden behov for bedre overblik over naturværdier særligt i skovene.

Naturkortlægning og overvågning i dag

Naturstyrelsen står for det nationale kortlægnings- og overvågningsprogram. Det omfatter dog alene enkelte lokaliteter inden for Natura 2000 områderne og giver ikke et billede af tilstanden i naturen bredt, der kan bruges lokalt. Universiteterne bidrager i disse år med viden om effekten af de forskellige plejemetoder og en mere vidensbaseret naturforvaltning. Der ligger en opgave i at få overvåget effekten af de større kommunale naturprojekter. I EU-Life projekterne er efterfølgende overvågning indbygget.

Efter kommunalreformen har kommunerne opgaven

med at sikre opdatering af den vejledende registrering af lysåben natur (§3 natur).

Endelig har folkelig registrering af dyr og planter fået ny aktualitet via netbaseret indrapportering. Som eksempler kan nævnes FugleOgNatur og indrapportering af kæmpe-bjørneklo på Naturstyrelsens hjemmeside. De kan have stor mobiliserende effekt og kan også levere troværdige oversigter over forekomst og hyppighed af arter. Her er en spændende vej at gå videre ad.

Naturformidling

Der findes i dag ganske meget formidlingsmateriale og mange tilbud, men for borgerne og de besøgende kan det være svært at skaffe sig et samlet overblik over udbuddet og hvor det findes. Der er behov for en samlet strategi, så vi får fortalt historien om vores store naturværdier og mulighederne for at opleve dem. En samlet strategi for det sydfynske område er oplagt, da hverken naturen eller besøgende kender til kommunegrænser. Arbejdet med en fælles strategi er derfor lagt i regi af Naturturisme I/S.

Formidlingsstrategi for Det Sydfynske Øhav

Strategien giver et bud på, hvordan vi kan få fortalt historien om det sydfynske område på en aktiverende og inddragende måde, der "...kan gøre turister interesserede og lokalbefolkningen stolt". Strategien giver et bud på nye samarbejder og på, hvordan vi kan få koordineret indsatsen til gavn for borgerne og turisterne.

Strategien arbejder med indsætserne:

1. "Fra port til naturområde - en sammenhængende formidling der aktiverer" med det mål at etablere besøgssteder i forskellige kategorier: Porten til Øhavet (1-2 stk.), trædesten (4-8 stk.) og oplevelsesområder (40 stk.).
2. Den personbårne formidling, der omfatter de professionelle naturvejledere, korps af lokale formidlere, outdoor learning og temaundervisning i folkeskolerne om Øhavet.
3. Bedre adgang til viden om Øhavets friluftsliv, natur- og kulturhistorie - med opbygning af videnssamling, der kan bruges på forskellige platforme inkl. foldere, hjemmeside og apps.

Det vil være oplagt i første omgang at følge strategien for den sydlige del af kommunen og senere/parallelt hermed udvide den til at dække hele kommunen.

LÆS MERE

- Folder for Svanninge Bakker og Bjerge (Naturstyrelsen og Bikubenfonden).
- Foldere mv. for Svanninge Bjerge (Bikubenfonden).
- Guidebog for natur- og kulturoplevelser langs Riderute Sydfyn (Riderute Sydfyn).
- Folder for området Tarup-Davinde.
- Folder for Bøjden Nor (Fuglefonden).
- Naturturisme I/S udgiver en række materialer om Øhavet, kajakguide, friluftsfoldere mv.
- Kommunen udgiver eller bidrager til foldere for Lyø, Avernakø, Pipstorn Skov, Sundet og Øhavsstien.
- De fynske kommuner udgiver to gange årligt en oversigt over guidede ture <http://www.turkalender.dk/>

NATURSKOLER

- Trente Mølle og Åløggeskolen (del af Tarup-Davinde I/S).
- Desuden har Bikubenfonden en naturvejleder tilknyttet Svanninge Bjerge.
- En række efterskoler i kommunen udbyder friluftsliv og adventure som linie.

MÅLSÆTNINGER

VI VIL

- tilvejebringe et godt vidensgrundlag for en indsats, der kombinerer den strukturerede og den folkelige naturregistrering.
- formidle vores natur bredt og effektivt og oplyse om områder med særlige naturoplevelser (besøgssteder), sårbar natur, vi skal passe på og værdifuld natur, vi skal pleje.
- udvikle kommunens naturskoler til regionale formidlings- og friluftskraftcentre.
- "Formidlingsstrategi for Det Sydfynske Øhav" er en central del af kommunens formidlingsstrategi og omfatter på sigt hele kommunen.

HANDLINGER

VI VIL

- genregistrere §3 natur, hvor nødvendigt - i første omgang de mest værdifulde områder, samt hvor vi oplagt mangler viden, f.eks. om værdifulde ferske enge.
- lave tilpasset effektovervågning af alle større naturprojekter, der gennemføres.
- I forbindelse med projekt folkelig naturregistrering:
  - undersøge, om og hvordan folkelig registrering kan fremmes og bruges i lokal naturforvaltning.
  - søge samarbejde med etablerede hjemmesider og foreninger (FugleOgNatur, DOF, AtlasFloraDanica, naturvejlederne).
- arbejde på, at et større formidlingscenter - "en port" - etableres i kommunen.
- etablere mindst to trædesten. Svanninge Bakker i tilknytning til statens arealer er oplagt. Andre steder kan være Korinth Station eller én af øerne.
- få certificeret mindst 10 og gerne 20 oplevelsesområder inden for det kommende par år. Der laves i første omgang en oversigt over potentielle områder i samarbejde med lodsejere (se også side 20).

Oplevelsesområder

Oplagte oplevelsessteder/besøgssteder at søge certificeret i Naturturisme I/S:

Lyø, Avernakø (klokkefrø) ● Korshavn (overdrev og udsigt) ● Sundet/Sundbakkerne ● Bøjden Nor ● Dyreborg Skov ● Nørresø og Brændegård Sø ● Arreskov Sø med sti ● Svanninge Bjerge (Bikubenfonden) ● Pipstorn Skov med fortidsminder ● Skånemosen (orkidéer og nattergale) ● Natursti Korinth-Ringe ● Trente Mølle med Kys Frøen.

Uden for Det Sydfynske Øhav:

Lærkedal med overdrev, udsigt og diskolf ● Tarup-Davinde ● Ringe Sø med statsskov ● Ny sti Ringe-Findinge ● Espe Folke og Tumlepark og Espe Skov (Naturstyrelsen) ● Storelung (formidling og sti mv. i LIFE70).

Referencer

AMPHI Consult, 1998: Sjældne Padder i Fyns Amt 1990-96. Fyns Amt. Natur- og Vandmiljøafdelingen.

Aarhus Universitet, DCE, 2012: Omkostninger ved hensigtsmæssig drift og pleje af arealer med naturplejehov indenfor Natura 2000 og naturbeskyttelseslovens §3. Teknisk rapport nr. 12.

Bisschop-Larsen, Rasmus, 2009: Kystfugle i Det Sydfynske Øhav 2009. Nationalparkundersøgelsen Det Sydfynske Øhav. <http://www.nationalparksydfyn.dk/pdf/Kystfugle.2009.pdf>

Ejrnæs, R. et al., 2011: Danmarks Biodiversitet 2010 - status, udvikling og trusler. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet - Faglig rapport fra DMU nr. 815. <http://www2.dmu.dk/pub/fr815.pdf>

Ejrnæs, R. et al., 2009: Overdrev, enge og moser. Håndbog i naturtypernes karakteristik og udvikling samt forvaltning af deres biodiversitet. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. Faglig rapport fra DMU nr. 727. <http://www2.dmu.dk/pub/fr727.pdf>

EntoConsult, 1998: Entomologiske lokaliteter i Fyns Amt. Fyns Amt.

Fyns Amt, 2005: NOVANA - Terrestrisk Natur 2004, arter. Naturovervågning. Natur- og Vandmiljøafdelingen.

Fyns Amt, 1990: Stævningssskove på Fyn. Fredningsplanlægning. Rapport nr. 17.

Hansen, J.M. og Nielsen, S.B. 2009: Naturen i det sydfynske øhavsområde - naturfaglig redegørelse. Naturplan. Nationalparkundersøgelsen Det Sydfynske Øhav. http://www.nationalparksydfyn.dk/pdf/Naturedegørelse_final_.pdf

Habitats, 2013: Biodiversitet i Byer - forslag til synergier mellem biodiversitet og byudvikling. Naturstyrelsen. http://www.naturstyrelsen.dk/Udgivelser/Aarstal/2013/biodiversitet_i_byer.htm

Madsen, Bent Søby, 1994: Svampe i Fyns Amt. Fyns Amt, natur- og Vandmiljøafdelingen.

Natur og Landbrug - en ny start, 2013: Natur- og Landbrugskommissionen. www.naturoglandbrug.dk

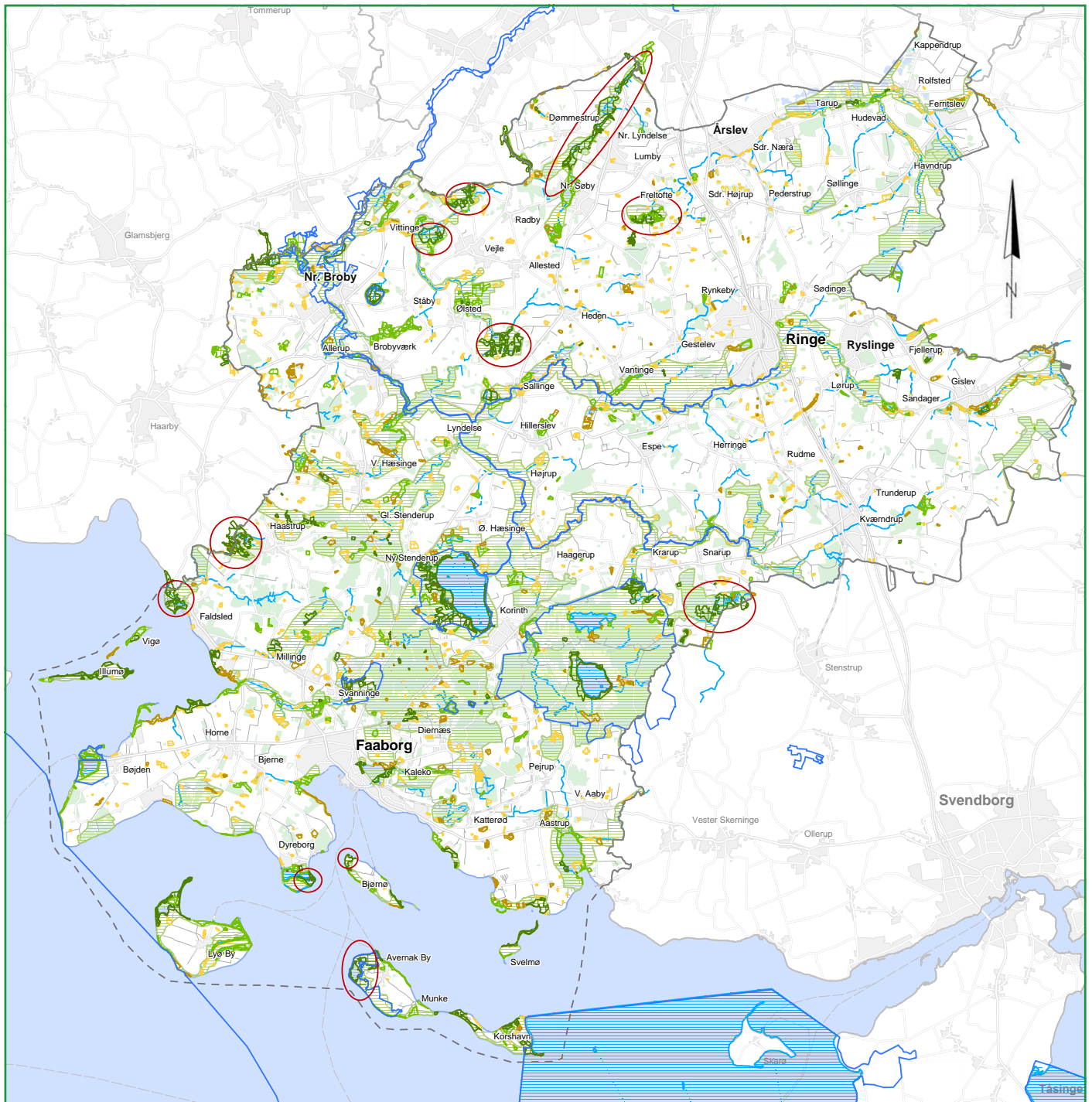
Naturplan, 2009: Naturen i det sydfynske øhavsområde - naturfaglig redegørelse. Nationalparksekretariatet. <http://www.nationalparksydfyn.dk/index.php?page=100>

Naturturisme I/S, 2013: Formidlingsstrategi for Det Sydfynske Øhav (i høring).

Naturturisme I/S, 2012: Friluftstrategi for det sydfynske øhav 2012-2016. <http://www.naturturisme.dk/pdf-filer/Friluftstrategi%20DS%D8.pdf>

Nygaard, B. et al., 2012: Analyse af behovet for græsning og høslet på beskyttede naturarealer. Areal, biomasse og antal græsningsdyr. Aarhus Universitet, DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi. Teknisk Rapport fra DCE - Nationalt Center for Energi og Miljø nr. 13.

Region Syddanmark, 2009: Byanalyse 2009. Delrapport: Byernes omgivelser. <http://www.regionsyddanmark.dk/wm278735>

Kortlagte naturområder

Signaturforklaring

Naturkvalitet

- Naturområder af international eller national betydning
- Naturområder af international eller regional betydning
- Naturområder af regional betydning
- Naturområder af regional eller lokal betydning

 Internationale naturbeskyttelsesområder

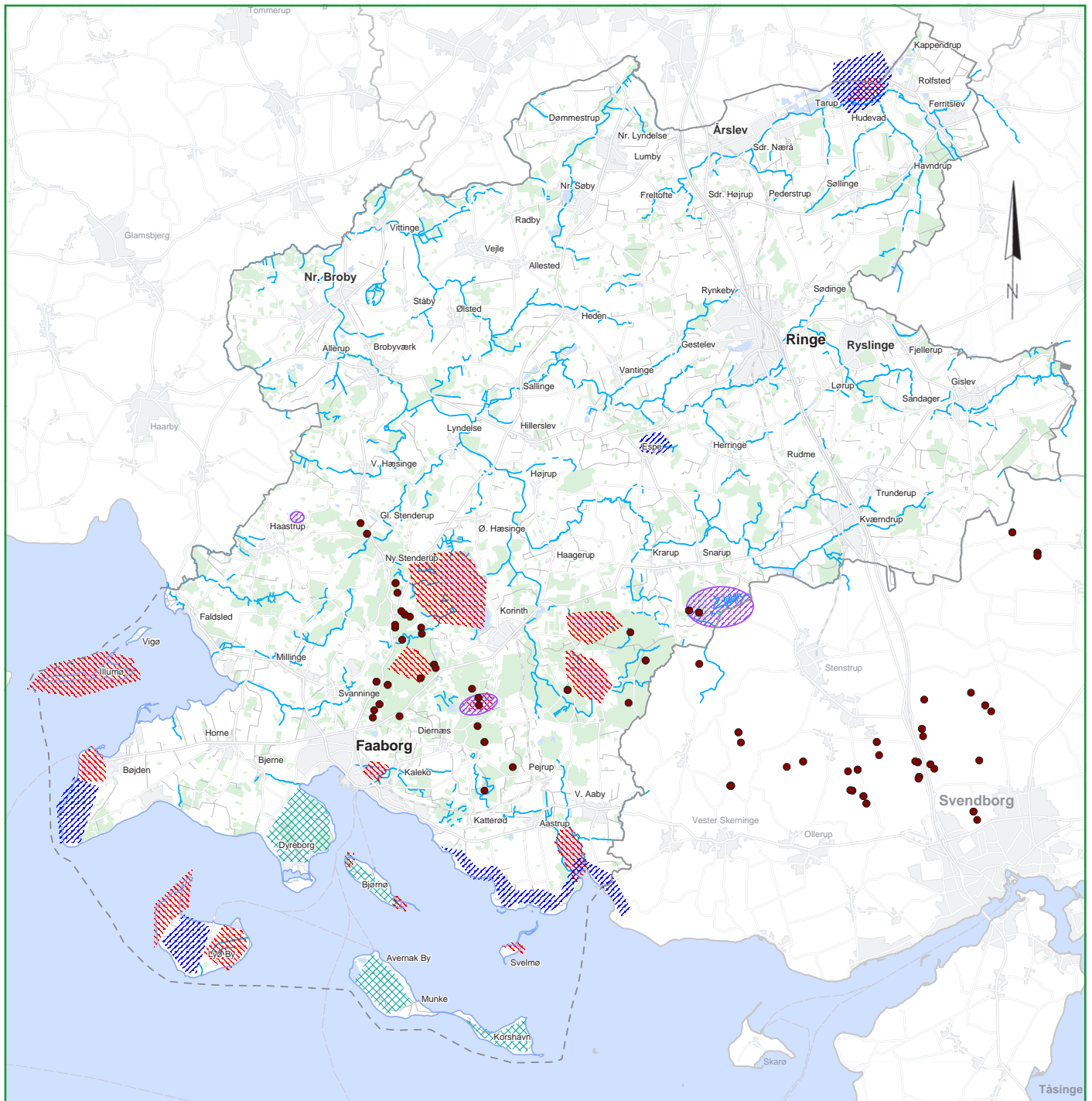
 Andre større naturområder

Biologiske interesseområder

 Særlige biologiske interesseområder på land

 Særlige biologiske interesseområder i vand

0 10 km

Kortlagte dyrearter

Signaturforklaring

- Strandtudse
- Grønbroget tudse
- Fugle
- Insekter
- Hasselmus

© Faaborg-Midtfyn Kommune 2013

Fotos:

Kasper Nowack

(forsiden nederst th.)

Heidi Vinther

(forsiden øverst tv., s. 7)

Mette Krull

(s. 6 th., s. 7, s. 16)

Leif Sørensen, Trente Mølle

(s. 6 tv.)

Erik Vinther

(s. 8-9, s. 19)

Bent Wiklund

(forsiden nederst tv., s. 12)

www.scanpix.dk

(s. 14)

Hasse Hingelberg Winter

(s. 17)

**FAABORG-MIDTFYN
KOMMUNE**

Tinghøj Allé 2
5750 Ringe
www.faaborgmidtfyn.dk

